



№ 39 (440)
Кастрычнік 2012 года



Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

☞ **Захаванне: суботнік у капліцы Козел-Паклеўскіх –**

стар. 2

☞ **Ураджэнцы Беларусі: мастакі Парыжскай школы –**

стар. 3

☞ **Гонар і слава: Піліп Орлік – аўтар украінскай канстытуцыі –**

стар. 6

На тым тыдні...

✓ **9 кастрычніка** ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь адкрылася выстаўка «**Піліп Орлік – аўтар першай украінскай канстытуцыі**» прысвечаная 340-годдзю з дня нараджэння выдатнай гістарычнай асобы. Праект арганізаваны сумесна з Мінскім грамадскім аб'яднаннем украінцаў «Заповіт». На выстаўцы прадстаўлены матэрыялы, прысвечаныя ўсім сямнаццаці гетманам Украіны, і фотаматэрыялы пра дзейнасць украінскай грамадскасці па ўвекавечанні памяці П. Орліка. *Падрабязней пра імпрэзу глядзіце на стар. 6.*

✓ **11 кастрычніка** ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі адбылася **прэзентацыя кнігі азербайджанскага прафесара Аіды ханум Імангуліевай «Статты і пераводы»**, якую выдаў Інстытут Усходазнаўства Нацыянальнай Акадэміі навук Азербайджана. У кнігу ўвайшлі артыкулы і пераклады першай жанчыны-ўсходазнаўцы, надрукаваныя ў 1960 – 1980-я гады. Яна адкрыла новую старонку ў вывучэнні сучаснай арабскай літаратуры, заклала падмурак новай школы, а ў сваёй прафесійнай дзейнасці надавала ўвагу падрыхтоўцы высокакваліфікаваных кадраў арабістаў.

✓ **3 12 па 14 кастрычніка** ў Гродне працаваў першы **Нацыянальны форум «Музеі Беларусі»**, у якім удзельнічала больш за 150 музеяў краіны, а таксама музеі Літвы і Расіі. Пад час працы форума госці змаглі пазнаёміцца з экспазіцыямі як беларускіх, так і замежных музеяў, адбыліся майстар-класы для музейных работнікаў, паказаныя інтэрактыўныя прэзентацыі і інш.

✓ **13 кастрычніка** ў мінскім клубе «Салтайм» **адкрылі сезон канцэртаў «Штомесяц 13-га па-беларуску»**. На стартавым канцэрце выступілі бард Таццяна Беланогая, гурты «Верасень», «Casus» і «Максімовіч». Ідэя праекта належыць Вользе Акуліч і прома-групе ВЮ, падтрыманая кампаніяй «Будзьма беларусамі».

Сябры! Падпісацца на газету можна з любога месяца



Фота Наталі КУПРЭВІЧ

Канферэнцыя

Армянскія вобразы ў беларускай гісторыі

З 9 па 11 кастрычніка ў Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь прайшла Міжнародная навуковая канферэнцыя «Мастацкая культура армянскіх абшчынаў на землях Рэчы Паспалітай».

У першы дзень на адкрыцці выступілі намеснік Міністра культуры Рэспублікі Беларусь Тадэвуш Стружэцкі, начальнік упраўлення Міністэрства замежных спраў Андрэй Савіных, Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Рэспублікі Армэнія ў Рэспубліцы Беларусь Армэн Хачатран, інспектар Дэпартаменту культурнай спадчыны Міністэрства культуры і нацыянальнай спадчыны Рэспублікі Польшчы Міхал Міхальскі і доктар гістарычных навук, дырэктар Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Рэспублікі Армэнія Ашот Мелканян. А пасля адкрыцця прайшло пленарнае пасяджэнне. Сярод іншага, прагучала інфармацыя, што армяне на тэрыторыі ВКЛ з'явіліся больш за паўтысячагоддзя таму. Многія прадстаўнікі каўказскага народа пакінулі след у гісторыі і культуры нашай краіны.

Аkurat гісторыі пачатку стасункаў народаў быў прысвечаны даклад мінскага навукоўцы кандыдата тэхнічных навук Рубэна Атаяна «Карта армянскіх калоніяў на землях Рэчы Паспалітай у XIV – XVIII стст.». Пра армянскія калоніі ва Усходняй і Цэнтральна-Усходняй Еўропе даклад навукоўцы з Лейпцыга Балінта Ковача, Марта Агнешка Аксянтовіч-Бахасевіч з Варшавы прысвяціла выступленне праекту «Куты. Маленькая армянская сталіца», кандыдат гістарычных навук з Мінска мае даклад «Армяне Рэчы Паспалітай: аналіз мадэлі культурнай адаптацыі».

Другая палова першага дня і ўвесь другі былі аддадзеныя працам па секцыях – «Культура армянскіх калоніяў на землях Рэчы Паспалітай у архіўных дакументах і бібліяграфічных крыніцах» і «Архітэктура, выяўленчае і дэкаратыўна-ўжытковое мастацтва армянаў на землях Рэчы Паспалітай: вывучэнне, рэстаўрацыя, папулярызацыя». З закранутых тэмаў варта назваць армянскую рукапісную спадчыну з Рэчы Паспалітай у калекцыях Матэндарана (дакладчык з Ерэвана Піруза Мнацаканян), камянецкае летапісанне як адна з крыніцаў вывучэння гісторыі ўкраінскіх і беларускіх земляў XVI – XVII стст. (Аляксандр Бажко з Кіева), знаёмства з хрысціянскімі сімваламі ў архітэктуры армянаў і беларусаў (доктар архітэктуры Армэн Сардараў, Мінск), кароткі агляд літоўскай бібліяграфіі паводле даследаванняў гістарычнай дзейнасці армянаў у ВКЛ (Вега Рыбікаўскене з Вільні), знаходкі візантыйскага шкла на тэрыторыі Беларусі і іх армянскія аналогіі (кандыдат мастацтвазнаўства з Мінска Крысціна Лавыш). Асобным блокам быў шэраг дакладаў, прысвечаны, бадай, найбольш вядомаму і знакаваму прыкладу супрацы двух народаў – выраб паясоў на персіярні ў Слуцку.

Апроч навуковых пасяджэнняў у межах канферэнцыі былі праведзеныя шэраг экскурсіяў (у тым ліку ў апошні дзень у Нацыянальным гісторыка-культурным музеі-запаведніку «Нясвіж» і «Замкавым комплексе «Мір»», а таксама адкрыццё фотавыстаўкі Армэна Казарана «Ані. Добра-славены вобраз армянскай сталіцы».

Наш карэспандэнт



Партызанскімі сцежкамі – праз 70 гадоў

Жлобіншчына адзначыла 70-ю гадавіну з пачатку масавага партызанскага руху на сваёй тэрыторыі, акупаванай у гады Вялікай Айчыннай вайны нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Сёлета на месцы стварэння партызанскага атрада «Смерць фашызму» каля вёскі Антонаўка Кароткавіцкага сельсавета адбыўся мітынг, у якім прынялі ўдзел былыя партызаны, прадстаўнікі грамадскіх арганізацыяў: раённага савета ветэранаў, раённых аб'яднанняў Беларускага саюза афіцэраў, былых непаўналетніх вязняў фашысцкіх канцлагаў, мясцовыя жыхары.

У чэрвені 1942 года Гомельскім абкамам КП(б)Б быў створаны Жлобінскі раённы падпольна-партыйны цэнтр, які ў далейшым кіраваў мясцовым падполлем і партызанскім рухам. У верасні гэтага ж года ЦК КП(б)Б накіраваў на чале самастойных групаў Д. Шыбінскага – у Стрэшынскі раён, І. Крышнёва – у Жлобінскі раён. Гэтыя групы і аб'ядналіся ў партызанскі атрад «Смерць фашызму» (камандзір І. Крышнёў, камісар Д. Шыбінскі).

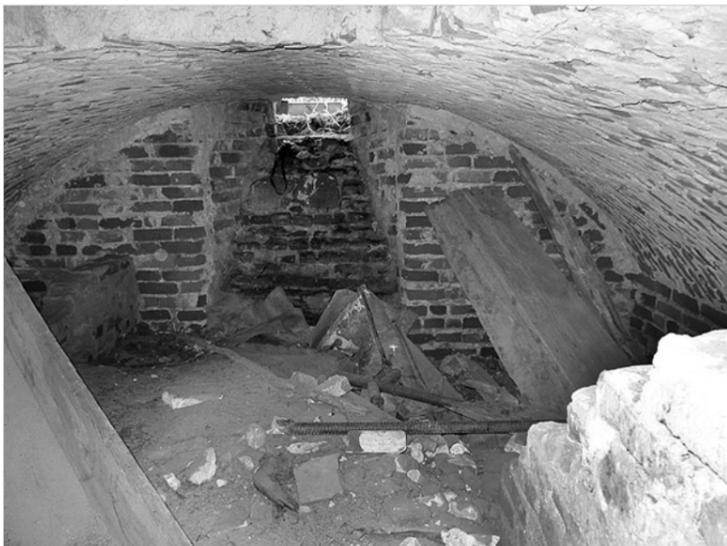
Найбольшы размах партызанскі рух на Жлобіншчыне набыў у 1943 годзе. Пачалі дзейнічаць партызанскія брыгады – імя П. Панамарэнкі і «Жалязняк». Камандзірам першай быў І. Бандарэнка, камісарам – А. Садавы, начальнікам штаба – К. Ніжнікаў, у склад брыгады ўваходзілі 3 атрады агульнай колькасцю 938 партызанаў. Камандзірам другой брыгады быў В. Шаруда, камісарам – Г. Злынаў, начальнікам штаба – Р. Завадоўкін. У яе склад таксама ўваходзілі 3 атрады, дзе былі 964 байцы. Акрамя іх, на тэрыторыі Жлобіншчыны дзейнічалі 8-я Рагачоўская партызанская брыгада, 10-я Журавіцкая партызанская брыгада, іншыя злучэнні.

Партызаны нанеслі ворагу адчувальныя страты як у жывой сіле, так і ў матэрыяльнай. Многія з іх загінулі ў няроўнай барацьбе, але іх подзвіг не забыты. Пра гэта і гаварылася пад час мітынгу. На ім бралі слова партызан, франтавік, удзельнік штурму Берліна, ганаровы грамадзянін горада Жлобіна, заслужаны ўрач Беларусі 90-гадовы А. Татарынаў, І. Багданаў, старшыня раённай ветэранскай арганізацыі М. Грыцок, старшыня Кароткавіцкага сельсавета выканкама В. Канцавы ды іншыя. Каля помніка ў гонар партызанаў атрада «Смерць фашызму», які стаіць пасярод лесу, былі ўскладзеныя кветкі ды вянкi.

Мікалай ШУКАНАЎ,
супрацоўнік жлобінскай раёнальнай газеты
«Новы дзень», крэатывец



Суботнік у капліцы-пахавальні Козел-Паклеўскіх



Козел-Паклеўскія – старажытны шляхецкі род герба «Козел» у ВКЛ. Паходзяць з Прыдняпроўя. Родапачынальнік Казёл у 1415 г. быў паслом вялікага князя ВКЛ у г. Вісліца (Польшча). У 1504-м узгадваюцца Ян і Мікалай Казлы, ложнічыя караля і вялікага князя ВКЛ Аляксандра. Верагодна, у XVI ст. Савіч Казёл перасяліўся з Прыдняпроўя ў паўднёва-заходнюю Беларусь. З пачатку XVII ст. род пачаў звацца Козел-Паклеўскія ад назвы маёнтка Паклева ў Ашмянскім павеце; валодаў таксама Сухадоламі (Ашмянскі павет), землямі ў Віцебскім ваяводстве. З 1667 да 1793 гг. прадстаўнікі роду былі староствамі дзісенскімі, займалі розныя пасады ў Ашмянскім, Вількамірскім, Аршанскім паветах, Інфлянтах. У канцы XVIII ст. утварыліся дзве новыя галіны роду: літоўская з сядзібай у Антокалі (Віль-

камірскі павет) і віцебская з сядзібай у Быкаўшчыне (Лепельскі павет).

3 нагоды падрыхтоўкі да святкавання 150-годдзя студзенскага паўстання 1863 г. вілейская суполка Беларускага добраахвотнага таварыства аховы пом-

нікаў гісторыі і культуры (БДТАПГіК) зладзіла суботнік у капліцы-пахавальні Козел-Паклеўскіх, што ў вёсцы Вялікая Сэрвач. Вінцэнт Козел-Паклеўскі быў паўстанцкім военным кіраўніком Вілейскага павета і разам са сваім малодшым братам Міхалам загінуў у баі з царскімі карнікамі каля вёскі Уладыкі. А іх старэйшы брат Ян быў бліжэйшым папалчнікам Кастуся Каліноўскага. Але ўжо ў наш час нейкія злодзеі, якія не маюць ані страху, ані сумлення, разрабавалі магілы сьліннага шляхецкага роду. У пошуку каштоўнасцяў гэтыя вандалы вырвалі краты з акенца ў падмурку капліцы, улезлі ў сутарэнні і, разбіўшы труны, раскідалі коскі па ўсім склепе. Таму ў суботу 6 кастрычніка сябры вілейскай суполкі БДТАПГіК вырашылі добраўпарадкаваць месца пахавання змагароў-паўстанцаў. Вакол капліцы было выкарчаванае кустоўе, коскі складзеныя ў труны, а вакенца ў падмурку замураванае цэглай. Таксама дамовіліся з пробашчам Касцяневіцкага касцёла правесці набажэнства ў капліцы на Дзяды.

Дзмітрый ХАЦЕНЧЫК
Фота
Дзяніса КАНЕЦКАГА



Журавінавы край

У горадзе Мёры на Віцебшчыне 30 верасня прайшло першае экалагічнае свята «Жураўлі і журавіны Мёрскага краю», мэтай якога стала прыцягненне ўвагі грамадскасці да праблемаў экалогіі на мясцовым узроўні. Арганізатарамі мерапрыемства выступілі Мёрскі райвыканкам, Праект ЕС і ПРААН «Садзейнічанне развіццю ўсёабдымнай структуры міжнароднага супрацоўніцтва ў галіне аховы навакольнага асяроддзя ў Рэспубліцы Беларусь», Міністэрства прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя Рэспублікі Беларусь пры падтрымцы Міністэрства спорту і турызму Рэспублікі Беларусь і грамадскай арганізацыі «Ахова птушак Бацькаўшчыны».

Прадстаўнік ПРААН у Беларусі Антоніас Брук падкрэсліў важнасць захавання беларускіх балотаў не толькі для Беларусі, Еўропы, але і для ўсяго свету. На прэс-канферэнцыі з арганізатарамі фестывяльнага свята ўвагі надавалася тэме інвестыцыяў у экалагічныя праекты Беларусі, уздымаліся пытанні інфраструктуры і развіцця экатурызму ў раёне.

На імправізаваных падворках выстаўлялася ўсё багацце раёна – ад прадметаў народных промыслаў да садавіны, гародніны і саленняў. Можна было пакаштаваць разнастайныя вырабы з журавінамі – выпечку, морс і нават гарэлку. Шчыравалі недарэмна: кожны хацеў перамагчы ў конкурсе на лепшы падворак. Прайшлі таксама конкурсная праграма сярод школьнікаў «Мёрская Журавінка», экалагічныя гульні, выстаўка-продаж вырабаў народных майстроў.

Асабліва сцяжыма святаў арганізаваны аўтобусны выезд на палі Мёршчыны, дзе ўсе ахвотныя праз спецыяльныя прыстасаванні і біноклі маглі назіраць за чародамі грацыёзных шэрых жураўлёў.

Паводле паведамлення партала TUT.BY

Ф.СП-1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету 63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Колькасць камплектаў

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды		
	(паштовы індэкс)	(адрас)

Каму		
	(прозвішча, ініцыялы)	

ДАСТАВАЧНАЯ

КАРТКА

на газету

63320

(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кошт	падпіскі	_____ руб.	Колькасць камплектаў
	пераад-расоўкі	_____ руб.	

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды		
	(паштовы індэкс)	(адрас)

Каму		
	(прозвішча, ініцыялы)	

Індэкс 63320
29 610 руб.Індэкс 633202
30 435 руб.Індывідуальная падпіска
3 месяцыВедамасная падпіска
3 месяцы



Мастакі Парыжскай школы з Беларусі

22 верасня ў Нацыянальным мастацкім музеі адкрылася выстаўка «Мастакі Парыжскай школы з Беларусі». У экспазіцыі прадстаўлена каля 100 карцінаў з карпаратыўнай калекцыі «Белгазпрамбанка», прыватных калекцыяў Беларусі і Санкт-Пецярбурга, Дома-музея Марка Шагала ў Віцебску і Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь.

Парыжская школа жывапісу – гэта інтэрнацыянальная супольнасць, якая задавала тон у еўрапейскім мастацтве першай паловы XX ст. Асаблівую старонку ў гісторыі школы займаюць выдатныя мастакі – выхадцы з Беларусі. З паўтары соцень мастакоў 30 былі паходжаннем з нашых краёў: Марк Шагал, Хаім Суцін, Восіп Цадкін, Міхаіл Кікоін, Восіп Любіч і інш.

Падзея падаецца неверагоднаю, калі ўлічыць, што ў нас дагэтуль не было ніводнага палатна Суціна або Шагала, хаця апошні нават спрабаваў падараваць свае працы савецкаму ўраду. Арыгіналы карцінаў нашых знакамітых землякоў, прызнаных і папулярных на Захадзе, упершыню выстаўляюцца ў Беларусі.

якія ўладальнік (скульптар Альфрэд Бушэ) за сімвалічную суму здаваў маладым мастакам. Першыя гады Хаім правёў у галечы, нават няўдала спрабаваў скончыць жыццё самагубствам. Прызнанне прыйшло на пачатку 1920-х, і ўжо ў канцы 1923 г. Суцін паспяхова прадаў блізу 200 сваіх карцінаў. З гэтага часу мастак зрабіўся знакамітым і матэ-



Хаім Суцін, «Пейзаж у Кан'е»

У сталіцы выстаўка працягнуцца да 14 студзеня 2013 г., а потым паедзе па абласных цэнтрах краіны. А я прапаноўваю вам कराценька пазнаёміцца з лёсамі слаўных землякоў.

Хаім Суцін нарадзіўся ў мястэчку Смілавчы (цяпер у Чэрвеньскім раёне). Адзін з найвыбітнейшых мастакоў-экспрэсіяністаў XX ст., адзін з найбольш слаўных майстроў нацюрморта. Яго карціны маюцца ў прыватных калекцыях і каштуюць мільёны долараў. Адзін з дзевяці дзяцей сям'і беднага яўрэйскага краўца. За першую мастацкую спробу быў моцна збіты. Мяснік, партрэт якога напісаў Хаім, не ўпадабаў сваю выяву і адправіў маладога жывапісца ў шпіталь. Крыўдзіцеля вымусілі заплаціць штраф, які дазволіў юнаку перабрацца ў Вільню ды паступіць у мастацкую школу. Там ён пазнаёміўся з Міхаілам Кікоіным і Пінхусам Крэменем. У 1913 г. яны ўтрох перабіраюцца ў Парыж, разам сяляцца ў «Вуллі» – комплексе з 140 атэлье-студыяў,

рыяльна забяспечаным. Цяжка хворы Амадэа Мадэльяні перад смерцю сказаў: «Не хвалойцеся, у асобе Суціна я пакідаю вам генія».

Але поспех не надта паўплываў на лад жыцця і псіхалагічны стан Хаіма. Неўзабаве ён перажыў моцны творчы крызіс. Праца на знос: Хаім ірве і паліць свае палотны, алкаголь – усё гэта заканчваецца ў 1943 г. язвай страўніка і смерцю.

Пінхус Крэмень паходзіць з в. Жалудок Шчучынскага раёна. З'явіўся на свет у сям'і рамесніка. Пад час навучання ў мастацкай школе ў Вільні пазнаёміўся з Х. Суціным. Яны мелі шмат агульнага: абодва з яўрэйскіх шматдзетных сям'яў, і Пінхус, як старэйшы, дапамагаў малодшаму Хаіму. Але іх шляхі разыдуцца, і да канца жыцця Пінхус будзе адмаўляцца прызнаваць сам факт існавання мастака Суціна.

У часы Першай сусветнай вайны яго карцінамі пачалі цікавіцца парыжскія калекцыянеры. Атрымаўшы прызнанне, мастак

шмат вандраваў па свеце. У 1945 г. займеў сталае жылло ў Серы і пабудаваў сабе дом. Гэтае мястэчка на мяжы з Іспаніяй вабіла многіх жывапісцаў. Займаўся таксама скульптурай і графікай. Пры жыцці яго персанальныя выстаўкі не раз праходзілі ў Парыжы, а таксама ў Лондане, Філадэльфіі, Лазане, Жэневе і інш. Лічыцца вельмі таленавітым мастаком, але застаўся ў цені геніяльнага Х. Суціна.

Міхаіл Кікоін нарадзіўся ў Гомелі ў сям'і заможнага банкіра. Таксама вучыўся ў Віленскай мастацкай школе і разам з Хаімам і Пінхусам жыў у парыжскім «Вуллі». На пачатку 1920-х вандраваў па поўначы Францыі – гэта перыяд экспрэсіянісцкіх пейзажаў. У 1924 г. Кікоін атрымаў французскае грамадзянства, а праз год набыў дом у мястэчку Ані-сюр-Серэн, пазней пераехаў у Манпарнас, дзе ў асабістай студыі працаваў да канца жыцця.

За паўстагоддзя напісаў больш за 2 500 карцінаў: пейзажы, партрэты, нацюрморты, ню ў духу Поля Сезана і П'ера Банара, многія з якіх захоўваюцца ў найбуйнейшых музеях свету.

Восіп Любіч родам з Гродна. Нарадзіўся ў сям'і каваля. Юнацтва праходзіла ў Адэсе, дзе цягам чатырох гадоў вучыўся ў Школе прыгожых мастацтваў. Пасля заканчэння вучэльні з групай мастакоў з'ехаў у Берлін. Там ён ствараў тэатральныя і кінадэкарацыі. Калі не хапала сродкаў на існаванне, Восіп працаваў статыстам і граў на скрыпцы. Хутка мастак пазнаёміўся з уплывовымі ў мастацтве людзьмі і здзейсніў

сваю мару – пераехаў у Парыж, дзе ў 1934 г. выйшаў альбом яго афортаў «Цырк».

Другая сусветная вайна застала Любіча ў Манпарнасе, дзе працаваў у сваёй майстэрні. У апошнія дні вайны яго паводле даноса арыштавалі і адправілі ў фашысцкі канцлагер Дрансі. Толькі цуд дапамог мастаку пазбегнуць смерці. Пасля вайны стварыў серыю карцінаў аб паўсядзённым жыцці канцэнтрацыйнага лагера. Да самай смерці спакойна працуе ў сваёй парыжскай майстэрні, перыядычна ўдзельнічае ў шматлікіх мастацкіх выстаўках.

Восіп Цадкін ураджэнец Віцебска. Адзін з самых знакамітых скульптараў мінулага стагоддзя нарадзіўся ў сям'і прафесара класічных моваў Смаленскай семінары. Наведваў Віцебскую мастацкую школу Ю. Пэна. У 1905 г. з'ехаў да сваякоў у Англію, дзе браў урокі скульптуры ў мясцовай мастацкай школе. У 1910 г. прыехаў у Парыж і пасяліўся ў «Вуллі». Тут Восіп вельмі хутка набыў папулярнасць: ужо ў 1921 г. публікацыя першага маніфэста пра мастака, яго персанальныя выстаўкі праходзяць ва ўсіх частках свету.

На яго творчасць уплываў кубізм, блізкі скульптуру і экспрэсіянізм. Цадкін працаваў з рознымі матэрыяламі: мармур, граніт,



Восіп Цадкін, «Помнік разбуранаму Ратэрдаму»

грушавае дрэва, дуб, бронза. Самая знакамітая праца ствараецца пасля Другой сусветнай вайны і называецца «Помнік разбуранаму Ратэрдаму» – постаць чалавека з ускінутымі рукамі і вялізнай дзіркай пад самым сэрцам.

Пасля смерці ў Парыжскім доме мастака заснавалі музей. У ягоны гонар названая вуліца ў сталіцы Францыі.

Надзея Хадасевіч-Лежэ паходзіць з в. Асяцішчы Віцебскага раёна. Муза знакамітага жывапісца і скульптара Фернана Лежэ нарадзілася ў жабрацкай сям'і. На пачатку 1920-х без дазволу бацькоў, якія не разумелі захаплення дзяўчыны мастацтвам, збегла вучыцца жывапісу ў Смаленск. Пасля была Акадэмія мастацтваў у Варшаве, і, нарэшце, Надзея разам з першым мужам трапляе ў Парыжскую акадэмію ягонага куміра Ф. Лежэ. Неўзабаве муж вяртаецца ў Польшчу, і Надзея застаецца адна ў галечы і з малою дачкой на руках.

Пад час Другой сусветнай вайны – удзельніца французскага супраціву. Выкладае ў Парыжскай акадэміі. Пасля смерці жонкі яе настаўніка Ф. Лежэ Надзея Хадасевіч выходзіць за яго за муж. У іх хаце збіраюцца самыя вядомыя людзі Расіі і Францыі. Пасля смерці мэтра Надзея вярнулася да свайго першага мужа, і разам яны адкрылі музей у памяць аб майстру, які перадаў і дар Францыі.

Н. Хадасевіч-Лежэ працавала ў манументальным мастацтве, а яе партрэты выстаўляюцца ў шматлікіх галерэях. Узнагароджаная ордэнамі Працоўнага Чырвонага Сцяга (СССР) і Ганаровага легіёна (Францыя).

Падрыхтаваў
Ігар

МЫСЛІВЕЦ,
студэнт Інстытута
журналістыкі БДУ



Надзея Хадасевіч-Лежэ (1956 г.)



130 гадоў

Якуба Коласа
Янкі Купалы

Віктарына

Песнярам роднага слова прысвячаецца

На месцы Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы да Вялікай Айчыннай вайны стаяў дом, у якім паэт жыў з 1927 па 1941 год (сёння вул. Я. Купалы, 4). Назавіце даваенны адрас паэта.

Чакаем вашыя адказы да 30 кастрычніка ўключна. Да ведама чытачоў: у віктарыну можна ўключыцца з адка-

зу на любое пытанне, бо ўвага будзе звяртацца на дакладнасць адказу і, па магчымасці, яго разгорнутасць.

Каламбур як сродак камічнага ў п'есах Якуба Коласа

(Заканчэнне. Пачатак у № 38)

II. Паранамазійныя каламбуры. У іх аснове – абыгрыванне паранамазіі (блізкагучных слоў).

Кампанентамі паранамазійнай пары могуць быць:

а) аднакаранёвыя словы з прэфіксамі і без прэфіксаў, але з рознымі суфіксамі: [Алесь:] *Будан-Рыльскі пранюхаў пра братанне!* [Патап:] *Ну дык што? На гэта і нюхаўкі спецыяльнай не трэба* («Вайна вайне»). Камічны эффект грунтуецца на абыгрыванні экспрэсіўна зніжаных паранамазіаў: праст. «нюхаўкі» («нюхаўка» – «нос») і разм. «пранюхаў»;

б) рознакаранёвыя словы (невядомае персанажу запазычанае слова збліжаецца з блізкагучным аказіянальным): [Будан-Рыльскі (чытае):] *«Нижнім чынам запаса с увольнительными билетами, а неимеющим таковых с видом на жительство явиться на сборный пункт уездного воинского начальника в г. Минске на другой день мобилизации в 6 часов утра»*. [Бабка Тацяна:] *А што ж гэта ён, мае любачки, вычитвае? Якая ж гэта аблізацыя* («Вайна вайне»). У аснове каламбура – збліжэнне ў адным кантэксце пара-

намазаў «мобілізацыя» (значэнне слова не вядомае персанажу) і новаўтворанай формы «аблізацыя».

Паранамазійныя каламбуры ўтвараюцца двума спосабамі.

1. Аднаўленне ўнутранай формы аднаго з кампанентаў паранамазійнай пары: [Лясун:] *А можа б, мы пайшлі куды-небудзь у лес, у месца больш спакойнае і зацішнае?* [Нічыпар:] *Не быў бы ты Лясун! Цябе ўсё ў лес цягне* («Забастоўшчыкі»). Наўмысным абыгрываннем антрапоніма «Лясун» (прозвішча) з агульным назоўнікам «лес» аднаўляецца ўнутраная форма ўласнага імя, ствараецца вобраз персанажу, які сваёй натурай нечым нагадвае міфалагічную істоту – лесуна (гаспадару лесу і звяроў, які жыве ў лясных нетрах).

Унутраная форма аднаго з паранамазіаў аднаўляецца і ў наступным прыкладзе: [Букрэ:] *Дарвідошка ці дацягнідошка?* («У пушчах Палесся»). Дарвідошка пакрыўджаны такой абразай на Букрэ, які зрабіў спробу выявіць «сапраўдную» сутнасць ягонага прозвішча. Ведаючы, што сваім «прозвішчам не пахваліцца», ён дадае: *Дарвідошка, ну але. А калі б я быў... Данясібервяно, то ці не ўсё*

табе адно? Утвораная персанажам складаная форма прозвішча (вылучаная паўтлустым шрыфтам) абыгрываецца з зыходнай, афіцыйнай, формай шляхам замены ў ёй кампанентаў (частак) іншымі, тэматычна або асацыяцыйна звязанымі з імі. Такім чынам, прозвішча «Дарвідошка», паводле В. Шура, «асацыяцыйна ўзбагачанае» і «па структуры нагадвае выраз *адарвідошка*».

2. Абыгрыванне паранамазіаў без аднаўлення іх унутранай формы. Такое абыгрыванне аднаго з кампанентаў паранамазіі назіраецца тады, калі персанаж не ведае значэння іншамоўнага слова (або прыкідваецца, што не ведае) і замяняе яго вядомым яму: [Жыбуль:] *Правакатары*. [Талаш:] *Во, во, гэтыя самыя аматары* («У пушчах Палесся»).

III. Фразеалагічныя каламбуры. Спосабы ўтварэння іх наступныя:

а) абыгрыванне кампанента фразеалагізма з блізкагучным словам свабоднага ўжывання: [Саўка:] *Я? У партызаны? Ну, а калі я страляць не ўмею*. [Бруй:] *Страляць табе, ягамосцю, і не прыйдзеца*. [Бусыга:] *Ты толькі страляй вачамі ды слухай вушамі, вось і ўся твая работа* («У

пушчах Палесся»). Ва ўрыўку каламбурна супастаўляецца дзеяслоў «страляць» («рабіць выстралы») і сугучны кампанент фразеалагізма «страляй вачамі» (разм. «кідай канароткія хуткія позіркы»). У выніку фразеалагізм сэнсава ўзбагачаецца – «трапна падмчай, схоплівай позіркамі»;

б) абыгрыванне значэнняў полісемантычнага фразеалагізма. Так, на параду папа наглядца за настаўніцай Марынай Мікалаеўнай («Вы толькі зірніце, якога роду прэсу яна чытае»), Шышла, напускаючы на сябе важнасць, адказаў: *Я, да, сабствена, да, і не спускае яе з вока* («Вайна вайне»). На гэтыя словы поп адрэагаваў з насмешкаю: *Вы, быць можа, глядзіце на яе і дужа пільна. Ды я баюся, каб прыгожая шылда не заслانیла ад вас асноўнага*. У рэпліцы Шышлы выраз «не спускае з вока» ўжываецца як фразеалагізм са значэннем «пільна сачу» (за настаўніцай). Рэпліка папа сведчыць, што гэты выраз ён успрымае таксама як устойлівы, але са значэннем «уважліва, не адрываючыся глядзець» (на настаўніцу). Паказчыкам значэння з'яўляюцца ягоныя словы «Вы, быць можа, глядзіце на яе і дужа пільна».

IV. Каламбуры камбінаванай будовы. Для ўтварэння іх адначасова выкарыстоўваюцца розныя прыёмы, напрыклад, абыгрыванне ўласнага імя з «нулявым» (слоўна не выражаным) агульным назоўнікам-амафонам і, апрача таго, ужыванне іх як алагізмаў. Так, на прапанову Лукашыка «чытаць газеты» Гарнак дадае: *«Гражданина манархіста князя Мяшчэрскага* («Забастоўшчыкі»). Уласная назва «Гражданин» (у беларускамоўнай графічнай форме «Гражданин») ужытая побач з агульным назоўнікам «манархіст» («прыхільнік манархізму»), апрача ідэонімнага значэння (назва газеты), рэалізуе таксама і агульнае, актуальнае для кантэксту – «афіцыйная форма звароту да дарослага мужчыны» (у савецкія часы). Камізм каламбура грунтуецца на алагізме: як вядома, манархіста не прынята называць грамадзянінам.

Такім чынам, у п'есах Якуба Коласа для ўтварэння камічнага эфекту па-майстэрску выкарыстоўваюцца лексічныя (полісемантычныя, паранамазійныя) і фразеалагічныя каламбуры. Канкрэтнае значэнне полісеманта (слова, фразеалагізма) вынікае з слоўнага або сітуацыйнага кантэксту. Камічна насычанымі з'яўляюцца камбінаваныя каламбуры, якія ўтвараюцца рознымі прыёмамі.

Васіль РАГАЎЦОЎ
(Паводле зборніка
«Каласавіны». Мінск, 2007)

Па шляхах Беларусі

У рамках тэатральна-канцэртнага праекта «Час і Постаці» 10 кастрычніка Беларускае паэтычнае тэатр аднаго актёра «Зьніч» запрасіў глядачоў на музычна-паэтычную імпрэзу ў дзвюх частках, прысвечаную стагоддзю з дня нараджэння роднага паэта Беларусі Максіма Танка. Знамянальна, што мерапрыемства праходзіць не толькі ў Год кнігі і юбілею іншых класікаў нашае літаратуры, але і прымеркаванае да 75-годдзя Белдзяржфілармоніі.

Першае аддзяленне – «Ключ жураўліны» – створанае паводле вершаў Максіма Танка, прагучалі таксама народныя мелодыі і песні, створаныя на вершы класіка. Артыстам тэатра «Зьніч» дапамаглі ўдзельнікі Народнага ансамбля народнай песні «Гаманіна» (мастацкі кіраўнік – Наталля Сазановіч, кіраўнік аркестровай групы – Юрый Галаўко) і паэтычны тэатр «Рытмы сэрца» (студэнцкі клуб БДУІР, кіраўнік – Кацярына Салата). Пад тужлівыя гукі жураўлёў, якія адляталі (або – вярталіся на Радзіму?), да глядачоў выйшлі артысты, а з імі – і сам Максім Танк. Прысеў пры цяпельцы ды пачаў нетаропка чытаць вершы, дзяліцца роздумамі. І ўзгадалася нядаўняя публікацыя ў «Краязнаўчай газеце», дзе настаўніца з Вілейшчыны Роза Шэрая распавяла пра акурат падобную сустрэчу тамтэйшых школьнікаў з жывымі класікамі – гэтак жа колам, гэтак жа пры вогнішчы. Пад час тэатральнага дзейства змяняліся неўміручыя вобразы паэта – Музыка, Раіна «з хаты канцавой», Баўтрук, народны заступнік Кастусь Каліноўскі, першадрукар Францыск Скарына, які стварае свае гравюры... Аднаго разу паэт зазначае: «Асцярожна размотваю клубок песні, каб

не парваць нітку». А праз нейкі час сцвярджае: «Каб пацуць гэтую песню, ты мусіш прайсці па шляхах Беларусі». Бо тады толькі будзе сабраная агульная песня нашай Дзяржавы, ад усяго народа: «Таму на першым месцы подпісы іх стаўце!». Подпісы нашых продкаў, нашых выдатных асобаў, імёны ўсіх, хто жыў да нас. Нездарма ж служкі багацея, якія шукалі Музыку з ягонай чароўнай жалейкай, доўга не маглі ўпэўніцца, хто грае – гралі ўсе: «Зямля тут такая» была іхняя выснова.

У другім аддзяленні прагучала драматычная араторыя кампазітара Алега Залётнева на словы Максіма Танка «Лісткі календара» для чытальніка, салістаў, акадэмічнага хора і сімфанічнага аркестра. Яе выканалі музычныя калектывы Нацыянальнай дзяржаўнай тэле радыёкампаніі Рэспублікі Беларусь (дырыжор – Юрый Караваяў, аўтар сцэнічнай версіі, рэжысёр-пастаноўшчык – Галіна Дзягілева). Ад аўтара чытаў артыст Валеры Шышкі, які працягваў словы паэта: «Гэта фрагменты маіх дзённікаў, што пісаліся да верасня 1939 года. Пачынаў іх, калі яшчэ сядзеў у Лукішскай турме за рэвалюцыйную дзейнасць». Аднаго разу юнаку мелодыя здалёк нагадала песню маці. У кампазіцыі пераплаліся часы маладосці Яўгена Скурко з падзеямі даўнімі, калі дзеў мужыцкі атаман Каліноўскі, калі «паны аддалі Кастуся ў рукі кату-цару». І бадай сапраўдным гімнам вольнасці стала песня на верш «Гараць агні» – як вера ў свабоду краю. У фінале ж прагучаў яшчэ адзін гімн «Люблю цябе, краіна!».

Уладзімір ПУЧЫНСКІ

У тэатры «Зьніч»

22 кастрычніка будзе паказаны монаспектакль «Пялюць начлежнікі» паводле твораў Змітрака Бядулі. Паэтычна-празічны твор вызначае тэму спектакля – «аб жыцці кожнага чалавека, які прыходзіць у гэты свет». Аўтар інсцэніроўкі і выканаўца – Галіна Дзягілева.

23 кастрычніка ўвазе глядачоў прапануецца музычна-драматычны монаспектакль «Пачакай, сонца!» паводле рамана «Маруся Чурай» Ліны Кастэнкі. Аўтар інсцэніроўкі і выканаўца – Галіна Дзягілева, кампазітар – Алег Залётнеў.

24 кастрычніка ўдзень маленькім глядачам пакажуць лялечны монаспектакль «Ярык і Дракон». Аўтар інсцэніроўкі і выканаўца – Леанід Сідарэвіч.

Увечары на сцэне – паэтычны монаспектакль «Не праклінай, што я люблю» паводле вершаванага рамана Ніла Гілевіча «Родныя дзеці». Выканаўца – Мікалай Лявончык, музычнае суправаджэнне – Дар'я Неўмяржыцкая (цымбалы).

25 кастрычніка для самых удзячных глядачоў удзень разыграюць монаспектакль-сустрэчу «Вясёлая каруселя». Выканаўца – заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь Ларыса Горцава, музычнае суправаджэнне – Дар'я Неўмяржыцкая (цымбалы).

Увечары – музычна-паэтычны спектакль «У краіне светлай...» паводле твораў Максіма Багдановіча. Выканаўца – Вячаслаў Статкевіч, музычнае суправаджэнне – гітарыст Сяргей Сарокін.

Спектаклі праходзяць у Тэатральнай зале культурнага цэнтра касцёла Св. Сымона і Св. Алены. Дзіцячыя пастаноўкі пачынаюцца а 15 гадзіне, вечаровыя – а 19-й. Дадатковую інфармацыю можна атрымаць па мінскім тэлефоне (017) 331-75-53.



Зміцер Жылуновіч у іпастасі палітыка і культурнага дзеяча

(Працяг. Пачатак у № 38)

Не пабаюся памыліца, адзначыўшы, што сапраўдны пераварот у поглядах З. Жылуновіча на беларускае нацыянальнае пытанне зрабіла рэгулярнае чытанне газеты «Наша Ніва», што пачала выходзіць у Вільні 3 лістапада 1906 года. Гэта была штотыднёвая грамадска-палітычная газета цвёрдай нацыянальнай арыентацыі. На вялікі жаль, пазней, ды і сёння, такой прагрэсіўнай арыентацыяй вельмі і вельмі рэдка вызначаўся наш перыядычны друк. На працягу некалькіх гадоў такое назіралася пад час міжваеннай беларусізацыі і чарговага беларускага нацыянальна-культурнага Адраджэння канца 1980-х — пачатку 1990-х гадоў.

Я высока цаню ўклад у нацыянальную справу сённяшніх газет «Наша слова» (выдаецца ў Мінску з 1990), «Наша Ніва» (выходзіць у Вільні з 1991-га на беларускай мове) і «Народная Воля» (выходзіць з 1995-га ў Мінску на беларускай і рускай мовах), «Краязнаўчая газета» (выдаецца ў Мінску з 2003), але не баюся прызнаць, што ўсе яны істотна саступаюць газеце «Наша Ніва» пачатку ХХ стагоддзя па ступені ўздзеяння на нацыянальнае фармаванне сваіх чытачоў, што можна патлумачыць надзвычай строгім стаўленнем сучасных уладаў да матэрыялаў неафіцыйных і афіцыйных перыядычных выданняў.

Грунтоўнымі публікацыямі на гістарычныя тэмы па праблеме нацыянальнай культуры і мовы рэдакцыя газеты «Наша Ніва» паспрыяла незлічонай колькасці беларусаў зусім іншымі вачыма глянуць на сябе, паверыць у сваю здольнасць быць сапраўдным гаспадаром роднага краю. Падобнага роду ўплыў адчуў на сабе і досыць яшчэ малады капілянін Зміцер, што добра вынікае з яго ўспамінаў пра жыццё той нацыястваральнай для ўсяго беларускага народа пары: «*Да гэтага часу я, як і іншыя, цураўся і ўхіляўся роднае мовы* (а колькі такіх праціўнікаў у яе сёння! — Л.Л.). *Ва мне, як і ў многіх, укаранілася думка, што беларуская мова, гэта мова архаізму. І раптам усе паняцці па гэтым пытанні пайшлі прахам. Газета на роднай мове! (...)* Як па-мастацку і зразумела ўсё! І мяне ўсім нутром

пацягнула да роднай мовы (вось каб сёння такое стала нормай для мільёнаў! — Л.Л.). *Я кінуў пісаць па-руску і цалкам аддаўся служэнню літаратуры і грамадскай свайго народа*». Ну ці не малайчына капілянін?! Вось гэта ёсць узорны прыклад для сучасных навабранцаў мастацкай літаратуры, журналістыкі. Абсалютная бальшыня іх ідзе на гэты адказны этнаўтваральны дзеянні, каб пісаць па-руску, бо паканчалі ў сябе дома рускамоўныя вучэбныя навучальныя ўстановы і справядліва не бачаць перспектывы ў роднага слова беларусаў, паколькі не вераць, што ўжо ў бліжэйшы час можа карэным чынам змяніцца на карысць беларускаму нацыянальнаму інтарэсу дзяржаўная моўная палітыка нашай краіны. Пішучы і выдаючы свае кнігі мізэрнымі накладамі толькі моцна апантанай беларускай нацыянальнай ідэяй аўтары, якіх з кожным годам становіцца ўсё менш і менш, што не можа не нацярожаваць прагрэсіўнае кола грамадства.

Прынцыпова ў іншых варунках выбіраў шлях у мастацкую літаратуру, журналістыку З. Жылуновіч. Рэвалюцыя 1905–1907 гадоў у царскай Расіі прывяла ў рух усе яе нярускія народы, што крута змяніла іх стаўленне да ўласнага нацыянальна-культурнага жыцця. Такое назіралася і ў Беларусі, што належным чынам пацвярджаецца папулярнасцю газеты «Наша Ніва», чаму можа паазайздросціць любое з нашых сучасных перыядычных выданняў. Яна мела даволі шырокае кола падпісчыкаў і шматлікіх аўтараў, прычым і па-за межамі нашай Бацькаўшчыны, асабліва ў Пецяжургу. Тут традыцыйна жыло нямала беларусаў. Іх лік у 1913 годзе папоўніў і З. Жылуновіч. Праца рабочым не перашкаджала яму далучыцца да актыўнай дзейнасці розных культурна-асветных суполак рабочых. Неўзабаве ён зблізіўся з гуртком студэнтаў-беларусаў, наведваў «штаб» беларускага нацыянальнага руху ў Петраградзе — кватэру Б. Эпімаха-Шыпілы. Усе, хто кантактаваў з гэтым выбітным дзеячам беларускай культуры, выдаўцом (уваходзіў ва ўправу створанай у 1906 годзе ў Пецяжургу суполкі «Загляне сонца і ў наша

аконца»), фалькларыстам, мовазнаўцам, літаратуразнаўцам, чалавекам незвычайна высокага патрыятызму, абавязкова і сам далучаўся да актыўнай працы на карысць любай Бацькаўшчыны. У поўнай меры такое адбылося і з З. Жылуновічам.



Літаратурнае аб'яднанне «Полымя» (Мінск, 1926 г.). У другім шэразе: Я. Лёсік, Я. Колас, у цэнтры З. Жылуновіч і Я. Купала

Нацыянальных патрыётаў Беларусі незалежна ад таго, жылі яны тут ці за межамі тэрыторыі, вельмі моцна хвалявала выкліканая наступствам Першай сусветнай вайны масавая эвакуацыя цывільнага насельніцтва з раёнаў баявых дзеянняў углыб Расіі. Лік уцекачоў з Беларусі вымяраўся не дзясяткамі, а сотнямі тысяч. Гэтая з'ява была невядомай для еўрапейскіх краінаў пад час войнаў. Упершыню на такую акцыю адважылася і царская Расія, прычым хутчэй за ўсё не паводле ваенна-стратэгічных гуманна-матываў, а зыходзячы са сваіх нацыянальна-палітычных, царкоўна-рэлігійных інтарэсаў. Насельніцтва заходніх раёнаў Беларусі было для царызму адным з самых непаслухмяных у імперыі. Сказанае ў найбольшай ступені датычылася асобаў каталіцкага веравызнання. Напад кайзераўскай Германіі на царскую Расію даў палітычнаму кіраўніцтву зручную падставу значную частку такога насельніцтва, часта насуперак яго жаданню, перакінуць далёка на ўсход. Як у дарозе, так і на новым месцы ўцекачоў чакалі невыносна цяжкія выпрабаванні. Пра ўсё гэта добра ведалі беларусы расійскіх гарадоў і як толькі маглі дапамагалі сваім землякам. Гэтай высакароднаю справай з вялікай адказнасцю займаўся З. Жылуновіч, працуючы з 1916 года ў заснаваным у

Пецяжургу Беларускам бежанскім камітэце. У гэтым горадзе на працягу ўсяго толькі двух месяцаў (з лістапада 1916 па 13 снежня 1917-га) выходзіла на беларускай мове газета «Дзянніца». У ролі яе рэдактара-выдаўца быў З. Жылуновіч. Ён верыў у перамогу расійскіх войскаў над немцамі, таму ў газеце і сам, і яе аўтары закраналі не толькі цяжкае ваеннае становішча Беларусі, але і імкнуліся выказаць думкі, якой ёй быць пасля паразы Германіі, заканчэння вайны.

У сваіх артыкулах З. Жылуновіч прапагандаваў ідэю аб стварэнні на Бацькаў-

перад аўтарам артыкула, і перад выдаўцом газеты. Во ўзор, як трэба шанаваць матчыну мову нават у самых неверагодна цяжкіх ваенных умовах жыцця.

І ў савецкі час, і сёння ў нас прынята пісаць і гаварыць пра палітычны рэжым царскай Расіі як самы рэакцыйны. З гэтым згодны і я, але тым не менш у апошнія гады яго блюзнерскага існавання мела месца і такое датычнае Беларусі, чаму могуць па-сапраўднаму паазайздросціць сучасныя апазіцыйныя партыі, розныя добраахвотныя арганізацыі нацыянальна-адраджэнскага плана. Яшчэ смялей можна было адстойваць інтарэсы беларусаў пры Часовым урадзе. Ну ўзяць хаця б правядзенне ў сакавіку 1917 года амаль у прыфрантавым Мінску з'езда беларускіх нацыянальных арганізацый. Да гэтага яшчэ так грунтоўна, прафесійна не абмяркоўваліся надзённыя пытанні будучыні беларускага народа, у чым браў удзел і З. Жылуновіч. Як надзейную, здольную да актыўнай стваральнай працы асобу яго абралі тады ў склад Беларускага нацыянальнага камітэта, які стаў цвёрда на платформе аўтаноміі Беларусі ў складзе дэмакратычнай федэратыўнай Расіі, што можна разглядаць у якасці пазітыўнага зруху ў беларускім нацыянальна-дзяржаўным адраджэнні. Да таго ж яшчэ БНК выступаў за ўвядзенне ў школы беларускай мовы і гісторыі роднага краю. Члены гэтага камітэта не баяліся нават уступіць у прамы кантакт з Часовым урадам, калі ўзнікала пільная патрэба абмеркаваць тое ці іншае надзённае пытанне. Такое сёння і не сніцца беларускім апазіцыйным сілам.

Без З. Жылуновіча не абышліся пры правядзенні ў ліпені 1917 года ў Мінску з'езда беларускіх арганізацый і партый. Яму даверылі стаць членам абранага на з'ездзе Выканкама Цэнтральнай рады беларускіх арганізацый. Яна была ініцыятарам стварэння Таварыства беларускай культуры, якога, дарэчы, няма ў нас і сёння, хаця духоўнае жыццё краіны базуецца зусім не на яе культурна-моўнай аснове. Члены рады добра разумелі і ўсё, што толькі было ў іх сілах, рабілі дзеля арганізацыі беларускага школьніцтва, якое даволі паспяхова стваралася, мела для сябе надзейную падтрымку з боку мясцовых жыхароў на захопленай кайзераўскай Германіяй тэрыторыі. Такі рух імкнуўся распачаць і на беларускіх землях, што ляжалі на ўсход ад лініі нямецка-рускага фронту.

Леанід ЛЫЧ
(Працяг будзе)



Сын Беларусі і Украіны

9 кастрычніка Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь чакаў гасцей на адкрыцці выстаўкі «Піліп Орлік – аўтар першай украінскай канстытуцыі», якая была прымеркаваная для 340-годдзя з дня нараджэння П. Орліка. Ён быў гетманам Правабярэжнай Украіны, сцвярджаў права ўкраінцаў на ўласную краіну і прыкладаў вялікія намаганні, каб аб'яднаць яе. А з Беларуссю Орліка яднае тое, што нарадзіўся і вырас ён на Вілейшчыне.

– Вілейская зямля падарыла нашай роднай сястры Украіне такога чалавека, як Піліп Орлік, таму мы ў пэўнай ступені з'яўляемся віноўнікамі сённяшняй урачыстас-

ці, – зазначыла Святлана Дзяруга, намесніца старшыні Вілейскага райвыканкама.

На выстаўцы, разам з партрэтамі ўсіх гетманаў Украіны, змешчаныя фотаздымкі, што раскажваюць пра ўвекавечанне памяці П. Орліка. У вёсцы Касута, дзе нарадзіўся славуты дзеяч, была адрэстаўраваная каплічка, а неўзабаве будзе створаны музей у гонар вялікага земляка. Яшчэ ў Касуце ўсталяваная мемарыяльная дошка са шматспадзеўным надпісам «Тут будзе помнік Піліпу Орліку». Хочацца верыць, што ён сапраўды будзе.

У адкрыцці выстаўкі ўдзельнічалі таксама намеснік дырэктара музея па навуковай працы Ніна Калымага, дарадца па пытаннях культуры Амбулаторыі Украіны Васіль Бондар, дацэнт кафедры гісторыі Расіі БДУ Святлана Лугаўцова. І ледзьве

не кожны з выступоўцаў казаў пра Галіну Калюжную, старшыню Мінскага гарадскога аб'яднання ўкраінцаў «Заповіт». Дзякуючы яе намаганням ды энтузіязму і адбылася гэтая выстаўка. Жвавая, рухавая, з агеньчыкам у вачах, яна напоўніцу апраўдвала свой тытул «вечнага рухавіка ўкраінскай дыяспары ў Беларусі» – менавіта так называлі Галіну Яфімаўну тыя, хто яе ведае. А прафесар Алег Яноўскі адзначыў: «Калі звоніць мой тэлефон і я чую голас Галіны Яфімаўны, то ведаю: ёсць ідэя. Трэба яе працягваць, трэба нешта рабіць, каб гэтую задуму рэалізаваць. Заўсёды яна сваім натхненнем, сваёй крэатыўнасцю рухае справу».

А дырэктар Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Вячаслаў Даніловіч слухна адзначыў: «Можна доўга пералічваць тых асобаў і тыя падзеі,



В. Бондар

якія звязваюць гісторыю беларускага і ўкраінскага народаў. Але больш важна, каб мы памяталі пра гэта, каб заўсёды падтрымлівалі адно аднаго. І адкрыццё выстаўкі – гэта даніна павагі да нашай агульнай мінуўшчыны. І яшчэ адна на-



Г. Калюжная

года ўспомніць пра тое, што нас звязвае, а не раз'ядноўвае».

Ніна КАЗЛЕНА, студэнтка Інстытута журналістыкі БДУ Фота аўтара

(Заканчэнне.)

Пачатак у № № 37–38)

Непадалёк Лявонпаля 25 ліпеня адбыўся бой гусараў Кульнёва. 3 жніўня каля Дзісны лятучы атрад генерал-маёра Рэпніна, зводны кірасірскі полк, чатыры эскадроны кавалергардскага палка яе вялікасці і яго вялікасці, двух батальёнаў егерскага палка з дзвюма лёгкімі гарматамі выступілі супраць французцаў, разбілі іх, захапілі французскія склады і спалілі іх, знішчылі ў Дзісне мост праз Заходнюю Дзвіну. 22 жніўня, адшукаўшы брод праз Заходнюю Дзвіну непадалёк Дрысы і пераправіўшыся ўплаў, паручнік Варанцоў каля вёскі Грамоны разбіў кавалерыйскі атрад французцаў, а пяхота схавалася ў лесе. Згодна з загадам Вітгенштэйна супраць французскіх войскаў у верасні-кастрычніку на Мёршчыне вёў партызанскую барацьбу, сачыў за рухам войск Макдональда 24-ы полк Властава. Атрады гэтага палка дзейнічалі ў раёне вёсак Пераброддзе, Ніўнікі, Наўгароды, мястэчка Мёры і г.д. Разрозненыя французскія часці, адступаючы ў канцы кастрычніка і лістападзе, не ўступалі ў бой з рускімі войскамі. Адметнасць Мёршчыны была і ў тым, што тут адзначаныя сутычкі мясцовага насельніцтва не толькі з французамі, але і з рускімі, асабліва пад час адступлення рускай арміі.

Вайна прынесла Мёршчыне шматлікія разбурэнні і страты. Яна апынулася ў цэнтры адступаючай рускай і наступваючай французскай арміяў, у выніку – знішчалі і рабавалі маёмасць як французцы, так і рускія. Яшчэ да пачатку вайны ў 1810 годзе Барклай дэ Толі ў сваёй запісцы імператару прапаноўваў так званы «скіфскі план» вядзення вайны. Сутнасць яго была ў тым, што ў выпадку наступлення Напалеона неабходна арганізаваць су-

працёў з выкарыстаннем тактыкі «выпаленай зямлі» і пакінуць непрыяцелю, які аддаляўся ад сваіх магазінаў, усю мясцовасць спустошанаю, без хлеба, жывёлы і сродкаў перавозу жыццёва неабходных прыпасаў. Значыць, паводле плана Баркля дэ Толі беларускія землі павінны быць спустошаныя і толькі потым пакінутыя праціўніку. У 1812 годзе гэты план быў канкрэтызаваны: вывозіць архівы і інвентары, з якіх непрыяцель мог знайсці звесткі аб мясцовасці, вывозіць з сабою земскіх чыноўнікаў, праводзіць гвалтоўную эвакуацыю мясцовага насельніцтва, прадугледжвалася знішчэнне дарог, мастоў, паромаў, вываз прадуктаў хар-

кожны дзень пасля выхаду з биваку адсылалі ў наваколле справа і злева ад дарогі, яшчэ нескранутае праходзячымі часцямі, з загадам захопліваць усё ядомое, што яны знойдуць, і суправаджаць армію ў баку на адлегласці некалькі гадзінаў, па магчымасці вяртацца ў лагераў увечары. Гэтыя часці спрасцілі сваю задачу збольшага дзякуючы маленькім сялянскім коням, на якіх перакладвалі груз, калі немагліва было правезці воз. Сілкаваліся ўвечары ў биваку, і тыя, якіх адпраўлялі за харчам, былі атакаваныя з усіх бакоў, яны замест таго, каб суправаджаць цяжка наладаваных коней, сядалі самі на паклажу. З упэўненасцю можна было сказаць, што пры-

тана 12 квадратных вёрстаў, высечана 5 вёрстаў лесу, спаленыя 53 сялянскія двары, жыхары якіх згінулі без следу. Захоплена шмат жывёлы, знішчаныя мэбля і багацейшыя зборы мастацкіх каштоўнасцяў палаца. Вялікія страты панёс і маёнтак Забалоцце Міхаіла Дмахоўскага (родзіча слыннага мастака, скульптара і паўстанца Генрыха Дмахоўскага). Французы тут нарабавалі 40 пудоў жалеза, 25 – солі, па 20 пудоў вяндрліны і сушанай рыбы, 19 пудоў сала, 3 пуды тытуню, 1 550 гарнцаў гарэлкі, 140 гарнцаў піва, 240 гарнцаў мёду, а таксама некалькі сотняў гарнцаў воцату. У вялікай колькасці былі рабаваныя сыры, масла, воск і іншае. Французы прыхапілі таксама куфэркі, старыя стрэльбы, шаблі, гадзіннік, люстру, футру, мэблю, сталовае срэбра, бялізну, 2 000 злотых пасагу для дачкі, старыя французскія віны, прадметы даўніны. Акрамя рабавання ўладальніка маёнтка, войскі не пашкадавалі і сядзібаў яго сялянаў. Бралі ўсё: хусткі, палатно, мяшкі, косы, вазы, спалілі дзве адрыны, паздзіралі салому са стрэхаў, выламалі вокны, дзверы, паламалі і спалілі агароджы, сады. Не засталася ў сялянаў ніводнай жывёлы. Страты, нанесеныя Забалоцкаму маёнтку арміяй Мюрата, склалі 26 тысячаў 636 рублёў срэбрам, страты, нанесеныя рускім войскам, – 21 тысячу 833 рублі. Салдаты рабавалі не толькі жыхароў, але нават святыні. Так, былі абрабаваныя касцёлы ў Навалацы, Пагосце, Дзісне, Уваскрасенскі манастыр. Як вобразна сказаў рускі генерал Армфельд: «Там, дзе прайшлі арміі, нічога акрамя аваднёў і балотаў не засталася: пасевы вытаптаныя, хаты зруйнаваныя, быдла забранае, паўсюдна галеча, натоўпы дэзерціраў, трупы людзей і незлічоныя конскія трупы». Страты, нанесеныя краю, адчувальнымі былі да сярэдзіны XIX стагоддзя, а падзеі вайны 1812 года захаваліся праз пакаленні людзей да сённяшняга часу.

Напрыканцы варта дадаць, што для аматараў вандровак па месцах, звязаных з гісторыяй падзеяў 1812 года, мы распрацавалі веласіпедныя трохдзённыя турыстычна-краязнаўчы маршруты «Пярэсцянак вайны 1812 года». Агульная працягласць маршрута 160 кіламетраў. А ў гістарычным музеі СШ № 3 дзейнічае выстаўка, прысвечаная тым падзеям.

Вітаўт ЕРМАЛЁНАК, настаўнік, кіраўнік клуба «Арганаўты мінулага» СШ № 3 г. Мёры

Мёршчына ў вайне 1812 года

чавання на падводах мясцовага насельніцтва, знішчэнне правіянту, якога нельга вывезці, разбурэнне млыноў. Вось чаму, калі салдаты Себасц'яні захапілі Друю, то не знайшлі там ніякіх харчовых запасаў. 19 ліпеня Напалеон канстатаваў: «Рускія эвакуявалі свой лагер у Дрысе і спалілі ўсе масты. І вялікую колькасць магазінаў». Пра спусташэнні мы чытаем і ў запісках Фабэра дэ Форэ: «Паспешна прасойваючыся, 400 тысячаў чалавек апынуліся без харчовага запаса, дзень за днём, марш за маршам на здратаванай сябрамі і ворагамі зямлі і без таго неапрацаванай, якая калісьці ледзь магла пракарміць жменьку шведаў Карла XII. 3-і корпус арміі, які рухаўся наперадзе на вялікай дарозе, на якой усё ацалела пасля спусташэння адступаючымі рускімі, збіралася французскім авангардам. Вымушаныя здабываць харч пад час маршаў, палкі арганізавалі мабільныя часці, якія яны



Бивак каля Браслаўскага возера. 18 ліпеня 1812 г.

кожным хоць трохі значным харчовым паступленні знаходзіўся яўрэй у якасці спадарожніка, кіруючага і перакладчыка. Яны прыўносілі ў атрад гвалтці карыслівасць, альбо і тое, і другое разам. Яны зніклі толькі за Смаленскам...».

Вось чаму страты Браслаўскага павяту, у які ўваходзіла частка Мёршчыны, склалі: людзей – 20%, двароў – 15%. Плошча пасаваў скарацілася на 37%. Ад 50 да 60% скарацілася колькасць свіней, кароваў, коней, авечак. Вялікія страты панеслі пляхецкія сядзібы. Так, найбагацейшы на Мёршчыне маёнтак графаў Лапацінскіх у Лявонпалі панёс стратаў на 740 тысячаў рублёў. Спусташэнне прынеслі рускія войскі корпуса Вітгенштэйна, які дзейнічаў тут найбольш часу. Так, толькі пасаваў было патап-



Валы Дрысенскага лагера (1970-я гг.)



Спраўдны стацкі саветнік (пазней генерал-маёр) І. Ліпрандзі, а ў мінулым асоба, прыбліжаная да дзекабрыстаў і Пушкіна, ваенны гісторык, ваенны агент рускага ўрада на Усходзе, з 1840 года служыў чыноўнікам спецыяльных даручэнняў пры Міністэрстве ўнутраных спраў Расійскай імперыі. На гэтай пасадзе ён кіраваў сачэннем за петрашэўцамі і, заслаўшы ў гурток тайнага агента Антанэлі, здолеў атрымаць шмат выкрывальных сведчанняў.

У ноч на 11 красавіка 1849 года 39 чалавек былі арыштаваныя і дастаўленыя ў ІІІ аддзяленне, хутка асуджаныя. Найбольш «злостных прэступніков» – Петрашэўскага, Спешнева, Дастаеўскага і іншых (агулам 21 чалавек) прыгаварылі да смяротнага пакарання, якое было заменена на катаргу.

Але справа Петрашэўскага паклала і канец кар’еры самога Ліпрандзі, прывяла яго да апалы. Прыдворныя колы былі незадаволеныя, што Ліпрандзі сваім выкрыццём закранаў іх ведамствы. Незадаволенае было і ІІІ аддзяленне («общество» адкрыў чыноўнік іншага ведамства – Міністэрства ўнутраных

«...Пасадзіць на ежу Віцебскіх сялянаў»

спраў). Незадаволены быў і міністр дзяржаўнай маёмасці М. Мураўёў («вешатель»), і нехта з іншых чыноўнікаў. Таму не дзіўна, што нават Л. Дубельт – кіраўнік штаба ІІІ аддзялення, засядаючы ў следчай камісіі, імкнуўся паменшыць значэнне таварыства Петрашэўскага. Ліпрандзі ж, наадварот, імкнуўся даказаць, што ён выкрыў сур’ёзнае і небяспечнае тайнае таварыства. І ў падтрымку сваіх словаў 17 жніўня 1849 года накіраваў спецыяльнае меркаванне ў «комісію о злоумышленниках», якую ўзначальваў генерал-ад’ютант І. Набокаў.

Асноўную думку гэтага дакумента І. Ліпрандзі сфармуляваў наступным чынам: «Это вовсе не какой-нибудь мелкий заговор, образовавшийся в нескольких разгоряченных головах... Я постепенно дошёл до убеждения, что в деле этом скрывается зло великой возможности, угрожающее коренным потрясением общественному и государственному порядку».

Не крапаючы іншых рэгіёнаў Расіі, якія даволі падрабязна апісаў І. Ліпрандзі, прывяду поўны яго запіс, датычны Беларусі:

«В Вильне же, Минске и Лиде открыт уже настоящий заговор, имеющий связь по сознанию некоторых лиц с заграничными злоумышленниками, и в этом заговоре участвуют: дворяне, мещане, ремесленники, солдаты, преимущественно же учителя, студенты и ученики разных званий, из которых множество подвергнуто аресту, и

следствие деятельно продолжается. В особенности поражало меня тогда, как и теперь поражает, что здесь и в других городах, молодёжь и даже учащиеся в школах, позволяют себе рассуждать слишком дерзко о предметах вовсе до них не относящихся. Наконец не мог я не принять в соображение и тон ужасающей прогрессии, в какой в последние годы представляется возрастающим число преступных посягательств на власти в народе, а также и число народных бедствий, производящих в массе беспокойства и волнения. Так, например, случаев убийства помещиков своими крестьянами в 1846 году было 12, а в 1848 – 18. Случаев неповиновения крестьян массами в 1846 году было 27, а в 1848 – 45. Наконец, пожаров в 1846 году в городах было 92, в селениях 6 496, а в 1848 году в городах 199, а в селениях – 10 312, обнаруженных поджогов в селениях в 1846 году было 84, а в 1848 – 102. Такое необыкновенное усиление несчастий было причиной особенного волнения в народе, для успокоения которого от разных властей были посланы доверенные люди. А какими последствиями может сопровождаться подобное волнение масс, обнаружилось в прошлом году почти поголовным движением всей Витебской губернии к Петербургу, остановленным уже на половине пути под Порховым при посредстве благовременного и решительного действия вооружённой силы... Впослед-



І. Ліпрандзі

тви, как я слышал, открыто комиссией, что была заготовленная и тайная типография, долженствовавшая скоро начать работу и действовать, конечно, для удобства распространения идей, а может быть уже и для печатания воззваний».

Гваё меркаванне І. Ліпрандзі падмацаваў вялікай колькасцю вытрымак з дакументаў, канфіскаваных у злачынцаў. Сярод іх увагу на сябе звяртае дзённік паручніка Мікалая Мамбелі – аднаго з актыўных удзельнікаў гуртка Петрашэўскага. У 1846–1848 гадах ён служыў у Беларусі, ладзіў літаратурныя зборы афіцэраў, наведваў гурткі «Фур’ерыстаў». М. Мамбелі належыць праект «Брацтва ўзаемнай дапамогі». Арыштаваны ён быў разам з Петрашэўскім і Дастаеўскім, прыгавораны да расстрэлу, замененым 15-цю гадамі катаргі.

Вось некалькі вытрымак з дзённіка М. Мамбелі: «...служба наша в самое короткое время разрушает здоровье, оставивает и притупляет умственные способности, истощает карман – и всё это переносишь с совершенным убеждением, что тем не получишь никому никакой пользы, ни отечеству, ни человечеству, ни ближним; напротив, видишь ясно, что службою вредишь себе прямо и отечеству косвенно...»

Деспоты, подчиняя служебную жизнь нашу таким диким условиям, руководствовались своими соображениями – деспотизм враждебен всякому умственному образованию и всякому истинному праву.

«...О Россия! Ради Бога опомнись, пока ещё не все средства истощены, пока ещё можно поправить зло, займы у Гопа и К» (амстэрдамскі банкір. – В.А.) сравнительно с богатством России ещё не так значительны, хотя огромны – и теперь ещё пробегает холодный трепет

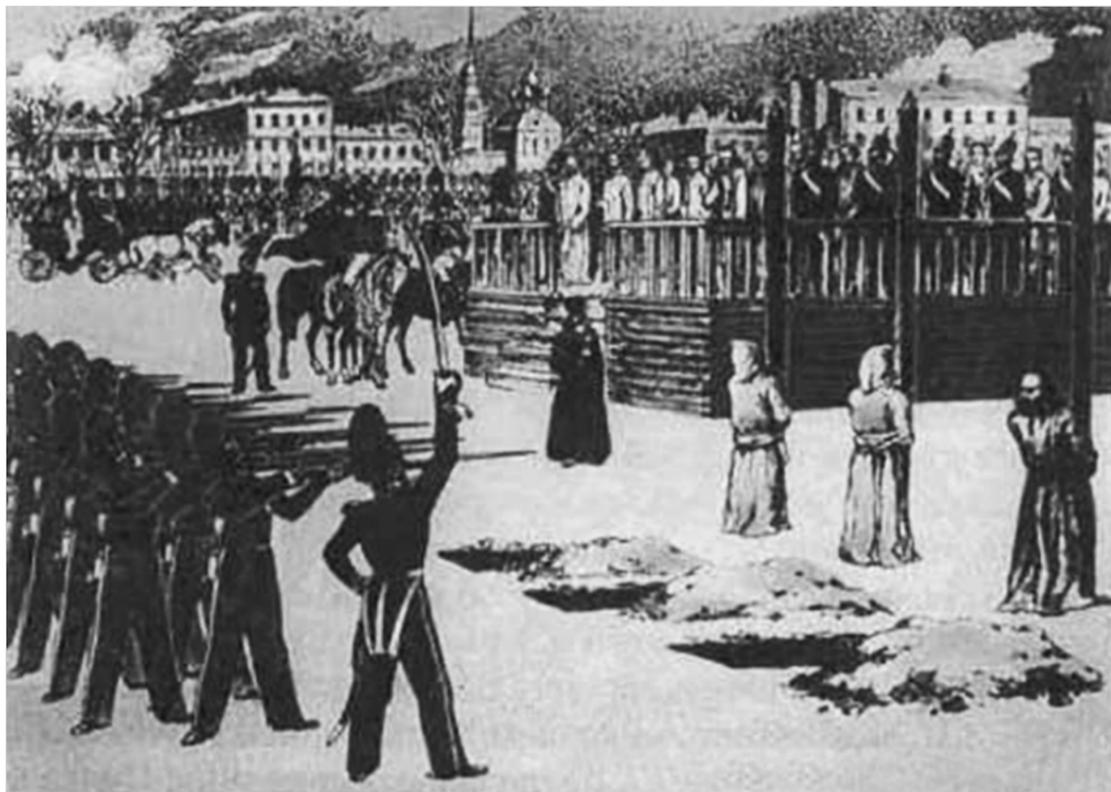
по жилам при воспоминании о виденном мною кусочке хлеба, которым питаются крестьяне Витебской губернии; мука вовсе не вошла в его состав, он состоит из мякины, соломы и ещё какой-то травы, не тяжелее пуху и видом похож на высушенный конский навоз, сильно перемешанный с соломою. Хотя противник всякого физического наказания, но желал бы чадолюбивого императора, в продолжении нескольких недель, посадить на пищу витебских крестьян. Как странно устроен свет: один мерзкий человек и сколько зла он может сделать, и по какому праву?»

«Мнение» Ліпрандзі разам з дадаткамі, ня глядзячы на тое, што на кожным стаяў грыф «совершенно секретно», пасля 12 гадоў патрапіла да Герцэна і Агарова, якія і надрукавалі яго ў сваім часопісе «Полярная звезда» за 1862 год.

Вячаслаў АФАНАСЬЕЎ



М. Буташэвіч-Петрашэўскі



Расстрэл петрашэўцаў на Сямёнаўскім пляцы (мал. Б. Лакроўскага, 1849 г.)

Прыбіраем падвалы і гарышчы

Восень – той самы сезон, калі неабходна наводзіць навокал парадак да зімовага сезона. У дамах трэба вызваліць падвалы, гарышчы і гаражы ад непатрэбных рэчаў (старых газетаў, часопісаў, вопраткі і інш.). Не пакідайце ў гаражы прамасленае рыззё ці анучы, прамоклыя рэчывамі, што хутка загараюцца, будзьце асцярожныя і з разлітым машынным маслам! На гарышчах забараняецца захоўваць вадкасці (бензін, газу і інш.), што лёгка ўзгараюцца.

Не захоўвайце ў памяшканнях гаражоў-стаянак, убудаваных у шматпавярховыя жылыя будынкі, гаруча-змазачныя матэрыялы, за выключэннем паліва ў баках транспартных сродкаў. У іншых жа гаражах дазваляецца захоўваць гаруча-змазачныя матэрыялы дазволенай колькасці: паліва і дызель – не больш за 20 кг, масла – не больш за 5 кг. Захоўванне пазначанага рэчыва дазваляецца толькі ў металічнай, шчыльна зачыненай, ёмістасці. А разлітыя падобныя матэрыялы мусяць адразу быць засыпаныя пяском і хутка прыбраныя.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ,
інспектар ЦРАНС г. Мінска



Беларускія жарты

- Калі найлепей збіраць яблыкi?
- Рваць найлепей тады, як няма нікога ў садзе.
- Што здарылася, хлопчык? – спачувальна запытаў чалавек. – Ты заблудзіў?
- Не, – пачуў мужны адказ, – я не заблудзіў, я тут. Толькі не ведаю, дзе заблудзілі мае тата і матуля.

Адна жанчына хваліцца:

- У мяне дзеці з трох годоў са стала посуд прыбіраюць.
- А куды вы чарапкі дзяеце? – запытала другая.

- Калі гляджу на вас, не інакш, як асла бачу перад сабой.
- Не, гэтага не можа быць, бо я ж не лютэрка.

– Чаго гэта ты падрапаны? – пытаецца Цімох у Юрася.

- Цімох яму адказвае, што купаў ката.
- А я вась не падрапаны, хоць таксама купаў свайго...
- Э, дык ты ж не выкручваў яго і не сушыў!

Бацька, лежачы з сынам на печы, пытае:

- Васіль, ты стайню замкнуў?
- Замкнуў.
- А дзірку затыкнуў, каб часам кабыла не вылезла?

Бітва за каханне

Галоўныя героі новай гістарычнай аповесці Алеся Марціновіча «Нежность звёздного неба» («Літаратура і Мастацтва», 2011) – вялікі князь літоўскі і кароль польскі Жыгімонт II Аўгуст і Барбара Радзівіл, прадстаўніца роду славытых беларускіх князёў Радзівілаў, аднаго з самых багатых і ўплывовых родаў у Еўропе. Яны змагаюцца за сваё каханне, за магчымасць жыць разам. Моцнае пачуццё дапамагае ім пераадолець шматлікія цяжкасці і перашкоды.

Паводле словаў галоўнага героя аповесці, каханне ўзвышае так, як не ўзвышае ні адна карона, ні адно каралеўства. І аўтар з уласцівым яму глыбокім псіхалагізмам здолеў выдатна перадаць высокія пачуцці сваіх герояў, моўнымі сродкамі яскрава намалюваў вобразы знакамітых гістарычных асобаў, якія жылі і дзейнічалі на тэрыторыі сучаснай Беларусі ў XVI стагоддзі.



Пісьменнік выявіў майстэрства дынамічна і захопляюча будаваць сюжэт твора. І чытач гэтай надзвычай цікавай кнігі мае магчымасць акунуцца ў глыбіню стагоддзяў, пазнаёміцца з пэўным перыядам гісторыі нашай Бацькаўшчыны.

Міхась СЛІВА

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

МАТЭРЫЯЛЬНАЯ КУЛЬТУРА (заканчэнне артыкула) – Асваенне мясцовых радовішчаў балотных рудаў (бурага жалезнага) ў VII ст. да н.э. – I-й пал. I-га тысячагоддзя н.э. на тэрыторыі Беларусі існавала некалькі этнічных аб'яднанняў, носьбітаў мілаградскай, штрыхаванай керамікі, днепрадзвінскай і зарубінецкай культуры. Да канца I-га тысячагоддзя н.э. славянскае насельніцтва засяліла амаль усю тэрыторыю сучаснай Беларусі. Абрад трупаспаалення, што бытаваў у 2-й пал. I-га – пач. 2-га тысячагоддзя ў славянскіх і балцкіх народаў, абмяжоўвае звесткі пра матэрыяльную культуру таго часу.

Параўнаўча высокі ўзровень матэрыяльнай культуры абумовіў індыві-

дуалізацыю сельскай гаспадаркі, замену родавай абшчыны суседскай. У XI–XII стст. характэрныя паўзямлянкі і зямлянкі (што, магчыма, было звязанае з працэсам асваення краю і ўмовамі паўваеннага становішча) саступілі месца наземным зрубным ці зрубна-слупавым пабудовам. У бліжэйшым ад увахода кутку аднакамернага жылля размяшчаліся курныя глінабітныя печы ці печы-каменкі. У XI–XIII стст. у асноўным склаліся найважнейшыя элементы і структура інтэр'ера хаты, вядомай паводле этнаграфічных матэрыялаў XVIII–XIX стст. Людзі сяліліся пераважна паблізу невялікіх рэк з аптымальнымі ўмовамі і распрацоўвалі ляды. Разам з тым пашыралася і папаравая сістэма земляробства ў форме трохпольнага севазвароту. Яна ўжо

ўключала амаль усе віды культурных відаў сучаснага земляробства.

Характарыстыка матэрыяльнай культуры ўскладнялася саслоўнай градацыяй, сацыяльнымі інтарэсамі, запатрабаваннямі, эстэтычнымі густамі. Яе асноўнымі стваральнікамі былі сяляне і рамесны люд. Ва ўмовах патрыярхальнага ладу жыцця кожны сялянскі дом выступаў як самастойны вытворчы калектыў з шырокім дыяпазонам гаспадарчай дзейнасці. Жыццёвыя прыпасы, сельгаспрадукты, тканіны, адзенне, абутак, хатняе начынне, прылады працы, транспартныя сродкі – у пераважнай большасці ўсё выраблялася на месцы ўласнымі рукамі. Універсальны характар сялянскай гаспадаркі з'яўляўся перадумовай шырокага развіцця народнага ўмельства, мясцовых самадзейных традыцыяў.

Рост гарадоў і гандлю садзейнічаў развіццю цэхавых рамёстваў, іх спецыялізацыі і павышэнню грамадскай ролі ў сістэме культуры. У розных рэгіёнах Беларусі складаюцца гісторыка-этнаграфічныя асаблівасці, што адлюстроўваюць багацце і варыяцыйную разнастайнасць народнай культуры.

Прамысловы пераварот і развіццё машынай індустрыі ўнеслі істотныя змены ў развіццё матэрыяльнай культуры, якая ў многім атрымала стандартызаваныя формы і адлюстроўвае культуру грамадскай вытворчасці. Аднак значэнне машынаў не толькі ў замене ручной працы, але і ў вызваленні яе для сапраўднай творчасці – яна развіваецца як хатняя вытворчасць, індывідуальная рамесная дзейнасць і дэкаратыўна-ўжытковая творчасць. Выбары народнага рамяства з іх глыбокімі традыцыямі былі і застаюцца ўзорамі для развіцця нацыянальных формаў прафесійнага мастацтва, прадметы якога ўпрыгожваюць наш паўсядзённы побыт. Цяпер назіраецца адраджэнне на новай сацыяльна-эканамічнай аснове традыцыйных народных промыслаў – вязання, вышыўкі, пляцення з лазы і саломкі, разбы па дрэве, мастацкай апрацоўкі металаў ды інш. Засвойванне найлепшых народных традыцыяў з'яўляецца адным з найважнейшых кірункаў развіцця сучаснай мясцовай прамысловасці.

«Родная мова, цудоўная мова!»

Беларускія паэты пра родную мову

М. Маляўкі «Адраджэнне».

37. Высокая елка.

Упоперак

2. «Глянь: // пад асінамі // летаўні ..., // там падасінавік // хітры, як ліс». З верша А. Вялюгіна «Грыбы». 3. «Дык шануй, беларус, сваю мову – // Гэта ... нам на вечныя годы». З верша Алеся Гаруна «Ты, мой брат, каго завуць беларусам...». 4. ... вочы адкрывае (прык.). 5. Тое, што вылеплена. 6. Уласціваасць, адметнасць. 7. «Слова – ..., слова – чары». З верша Якуба Коласа «Слова». 9. У старажытнасці ўзброены атрад пры князю. 13. Свабода, незалежнасць. 14. «Наша мова – ... весні, // Аксаміт жаўруковае песні». З верша Янкі Золака «Наша мова». 18. «Жывое ў яках беларускае слова – // Народа душа і народа ...». З верша А. Бачылы «Матчына мова». 19. «Мой святы ...».

мая спадчына – // Мова родная, мова бацькоў!». З верша Л. Полазавай «Родная мова». 22. Той, хто ўносіць і ажыццяўляе новыя, прагрэсіўныя ідэі. 23. «І першую кнігу на мове сваёй // друкуе нашчадкам ...». З верша Л. Геніюша «...». 26. «Сыпле ... восень пад ногі». З верша А. Руцкой «Лістапад закружыў галаву». 28. «А на ўсёй зямлі толькі ... б'юць, // Толькі ... б'юць белай пенаю». З паэмы М. Багдановіча «Страцім-лебедзь». 29. «Як ... ў царкве велікодная, // Яно ўрачыста п'яе». З верша Рыгора Крушыны «О, слова салодка-хмялёвае». 30. «... – апянае Купалам і Коласам – // Паясамі слукцімі сцеліцца ў бязмеж». З верша Х. Ільшэвіча «Цягнікі і станцыі». 32. «Дала мне ... гэту мову, // Як спадчыну і заповіт». З верша А. Пісіна «Дала мне ... гэту мову».

Склаў Лявон ЦЕЛЕШ

